

Çevrecilik ve siyasal ekoloji üzerine ontolojik ve epistemolojik bir mukayese

Sorumlu Yazar/
Corresponding Author:

Ümit FeYZioğlu
Arş. Gör.
Afyon Kocatepe Üniversitesi
umitfeYZiođlu@gmail.com
0000-0002-5729-7306

Kerim Çınar
Dr. Öğr. Üyesi
Afyon Kocatepe Üniversitesi
cinar@aku.edu.tr
0000-0002-9645-5987

Öz

Bu çalışmanın konusu; Türkiye’de sosyal bilimler genelinde siyaset bilimi ve siyaset felsefesi özelinde çevrecilik ve siyasal ekoloji üzerine yapılan akademik çalışmalarda çevrecilik ve siyasal ekoloji kavramlarının birbirlerine ilişik olarak aynılaştırılan veya özdeşleştirilen kullanımlarının eleştirel bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu bağlamda çalışmanın amacı da çevrecilik ve siyasal ekoloji kavramlarının ontolojik, epistemolojik ve paradigmatik farklılıklarını çözümllemek; nedensellik, amaçsallık, söylem ve pratik itibarıyla ayırımı yapmak ve birbirlerinden farklı muhteviyata sahip olduklarını ortaya koymaktır. Kesişim kümesinde doğa kavramının yer aldığı çevrecilik ve siyasal ekoloji kavramlarının doğa anlayışı epistemolojik ve ontolojik olarak birbirlerinden farklıdır. Çevrecilik düşüncesi, antroposentrik ontolojinin ve Newton fiziğinin epistemolojisinin bir ürünüken; siyasal ekoloji düşüncesi, ekosentrik ontoloji ve kuantum fiziğinin epistemolojisinin bir ürünüdür. Bu doğrultuda çevrecilik, “çevre” olarak tanımladığı doğayı teknik ve yönetsel reformlarla çevre sorunlarının çözülebileceği sürdürülebilir endüstriyel bir kaynak olarak görürken; siyasal ekoloji, “ekosistem” olarak tanımladığı doğayı toplumsal yapının değişimiyle ekolojik sorunların çözülebileceği ve insanın bir parçası olduğu holistik bir bütün olarak görmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Çevrecilik,
Siyasal Ekoloji,
İnsan ve Doğa
İlişkisi.

JEL Kodları:
Q56, Q57, Z13.

An ontological and epistemological comparison of environmentalism and political ecology

Abstract

This study’s subject is to critically evaluate the usages of environmentalism and political ecology, which are similarized or identified with each other, generally in social sciences and particularly in political science and political philosophy on environmentalism and political ecology in Turkey. In this context, the study aims to analyze the ontological, epistemological, and paradigmatic differences between environmentalism and political ecology concepts, to make a distinction in terms of causality, teleology, discourse, and praxis and prove that they have different contents from each other. The nature understanding of environmentalism and political ecology, whose intersection set is the concept of nature, are different from each other epistemologically and ontologically. While environmentalism is a product of the anthropocentric ontology and epistemology of Newtonian physics, political ecology is a product of ecocentric ontology and the epistemology of quantum physics. Accordingly, environmentalism sees nature, which it defines as “environment,” as a sustainable industrial resource where environmental problems can be solved with technical and managerial reforms; political ecology sees nature, which it defines as an “ecosystem,” as a holistic whole where ecological problems can be solved by changing the social structure, and human beings are a part of it.

Keywords:

Environmentalism,
Political Ecology,
Human and Nature
Relationship.

JEL Codes: Q56,
Q57, Z13.

Extended Summary

This study attempts to critically evaluate the academic usage of environmentalism and political ecology. Generally, in social sciences and particularly in political science and political philosophy on environmentalism and political ecology in Türkiye, these concepts have been used interchangeably, or they are identified with each other. In this context, this study aims to analyze the ontological, epistemological, and paradigmatic divergencies of the concepts of environmentalism and political ecology. To do so, this research emphasizes a distinction between these concepts in regard to causality, purposefulness, discourse, and practice. Furthermore, we attempt to reveal that they consist of different contents.

Environmentalism and political ecology thought has gained a significant place in social sciences since their emergence especially in the existing political science and political philosophy literature, the remarkable place of environmentalism and political ecology ideas in the literature is also reflected in the Turkish academic publications either in translations or original Turkish pieces.

Problematics related to nature and nature have been referred to with the concepts of environment or ecology in Turkish academia. They gain interchangeable usage associated with the paradigmatic conceptual preference of scientific categorization. The relationship between man and nature and the sociopolitical problem of this relationship in Turkish publications have been analyzed through different conceptualizations such as environmentalism, environmental protectionism, radical environmentalism, political environmentalism, political ecology, ecology, radical ecology, the green movement, and green politics. Therefore, we claim that this interchangeable usage of these concepts creates a vagueness where environment, ecology, environmentalism, and political ecology have been used in similar meanings referring to the same content.

As a result of this usage, political ecology narratives are included in environmentalist narratives, whereas environmentalism narratives are included in political ecology narratives. Yet, environmentalism and political ecology are different concepts and structures in terms of their ontological and epistemological origins, meanings, and contents. Because these two ideas have been used as they are the same or intertwined while ignoring their differences, theoretical content creates an oxymoron. Therefore, it is deemed to be necessary to make a theoretical distinction between these two ideas by emphasizing their conceptual, ontological, and epistemological differences.

The most significant distinction between environmentalism and political ecology lies in the way of making sense of human, nature-human-nature relationships. Whereas the ontology of environmentalism is based on anthropocentrism, and its epistemology is based on Newtonian physics, the ontology of political ecology is based on ecocentrism, and its epistemology is based on quantum physics. Nature, which is an externality for humans for environmentalism, is an industrial commodity consisting of objects that have no meaning and value on their own. Furthermore, it is a rational mechanical structure that can be changed, transformed, and manipulated by means of science and technique. The subject and value of environmental thought are human. Thus, the relationship between man and nature is established on the basis of utility.

In political ecology, nature is human. It is a holistic structure, which is the symbiosis of probabilistic processes of mutual interactions of creatures, consisting of cohesive ecosystemic relationships of creatures based on ecospheric equality and diversity. The subject and object of political ecology thought is nature, and an ecosystemic relationship is established between humans and nature.

While defining the problems arising from industrialism as environmental problems with an emphasis on pollution, which are an existential threat to the human species, environmentalism attempts to solve the environmental problems arising from industrialism with scientific and technical applications and administrative reforms. From this environmentalist perspective, industrial techniques are the reason and solution to the problems. Therefore, regardless of ideology and in addition to technical studies, environmentalism positions itself above politics and has an established discourse and application area in the structure and practice of the state, civil society, and political parties.

Political ecology, with an emphasis on domination, hierarchy, and domination, defines the nature problems arising from the social form of the human-nature relationship as systemic ecological problems, and these problems are existential threats to all species in nature. Political ecology seeks the solution to ecological problems in the structural transformation of the human-nature relationship. From a political ecology perspective, the reason and solution of the problems are social and philosophical. In this respect, political ecology positions itself within the political sphere as a critique and opposition to the existing social structure and relations, especially the state, civil society, and political parties. Thus, it attempts to open up a unique discourse and practice area in green parties, new generation activists, and social movements. Therefore, environmentalism and political ecology studies should consider the ontological and epistemological distinction between these ideas and the differences between their praxis.

Giriş

Endüstriyalizmin, canlı ve cansız bütün varlık türlerinin total anlamı olan doğa üzerindeki yıkıcı dönüştürücü etkisi; doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin dikkatini doğaya ve doğanın varlıksal durumuna yöneltmiştir. Endüstriyel yıkımla birlikte doğa; yalnızca doğa bilimlerinin teknik mecrasında değil, insan ve doğa ilişkisi bağlamında sosyal bilimlerin toplumsal ve siyasal mecrasında da ele alınmaktadır. Türsel yok oluş tehdidi altında tekniğin felsefeye karşı zaferini ilan ettiği noktada insan, ironik bir şekilde felsefi düşüncenin başladığı noktaya, yani doğanın ve doğayla olan ilişkisinin ontolojik ve epistemolojik sorgulamasına geri dönmektedir. Bu sorgulamanın temelinde; uygarlığın ütopyik tarihini icat eden ve yazan insan türünün, distopik bir tarihle sona erme olasılığı yer almaktadır. İnsan türünün yüzleştiği çevresel ya da ekolojik sorunlar, insan ve doğa ilişkisinin biçimsel ve anlamsal ürünüdür. Bir başka deyişle çevresel ya da ekolojik sorunlar, insan ve doğa ilişkisinin ontolojik ve epistemolojik inşa sorunlarıdır. Bu bağlamda doğa; insan ve doğa ilişkisinin tüm boyutlarıyla mühendislik ve sosyal bilimler, felsefe ve teoloji gibi farklı literatürlerde yapılan çalışmaların konusu olarak önem kazanmaktadır.

Ortaya çıkışından günümüze çevrecilik ve siyasal ekoloji düşünceleri; sosyal bilimler genelinde, siyaset bilimi ve siyaset felsefesi özelinde kayda değer bir yer edinmiştir. Çevrecilik ve siyasal ekoloji düşüncelerinin dünya literatüründeki kayda değer yeri, çeviri ve özgün yazınlarla Türkiye’deki literatürde de kendisini göstermektedir. Literatürde yer alan doğa ve doğaya ilişkin problematikler, *çevre/environment* veya *ekoloji/ecology* kavramlarıyla ele alınmakta; bilimsel kategorizasyonun paradigmatik kavramsal tercihiyle (Baş, 2001, s. 211) değişken bir kullanım kazanmaktadır. Genellikle bu kavramsal tercih; doğa bilimleri, tıp ve endüstriyel bilimlerde ‘ekoloji’, sosyal bilimlerde ise ‘çevre’; doğa bilimleri ve sosyal bilimleri de kapsayan bir üst disiplin olarak da ‘çevrebilim’ kavramının yaygın kullanımına neden olmaktadır (Baş, 2001, s. 211). İnsan ve doğa ilişkisine, bu ilişkinin toplumsal ve siyasal problematiğine ilişkin siyaset bilimi ve siyaset felsefesi başta olmak üzere sosyal bilimler literatüründe yapılan çalışmaların karşılaştırmalı okumasında; çevrecilik, çevreselcilik, çevre korumacılık, radikal çevrecilik, siyasal çevrecilik, siyasal ekoloji, ekolojizm, radikal ekoloji, yeşil hareket ve yeşil politika gibi farklı kavramsal başlıklar altında aynı teorik anlatının yapıldığı bir yazın ortaya çıkmaktadır. Bu durum; çevre ve ekoloji kavramlarının, çevrecilik ve siyasal ekoloji düşüncelerinin aynı içerik ve niteliklere sahip özdeş ya da benzer kullanıldığı bir dizin yaratmaktadır. Böylece çevrecilik anlatılarında siyasal ekoloji, siyasal ekoloji anlatılarında çevrecilik anlatılarına yer verilmektedir. Bu tür anlatılarda özellikle siyasal ekoloji betimlemeleri; “çevrecilik” (Heywood, 2007, s. 88, Çoban, 2018, s. 455), “çevreci siyaset” (Heywood, 2018, s. 513), “çevrecilik (ekolojizm/ecologism)” (Heywood, 2020, s. 62), “çevrecilik ideolojisi” (Yürür, 2015, s. 184, Çoban, 2018, ss. 455-456; Çoban, 2012, ss. 64-71), “çevreciliğin ideolojik bir unsuru” (Çoban, 2012, ss. 61-94), “çevreciliğin ideolojikleştirilmesi” (Çoban, 2012, ss. 64-71; İmga ve Olgun, 2012, s. 8), “çevre felsefesi” (Heywood, 2010, s. 277), “çevre ahlakı” (Heywood, 2010, ss. 284-285), “çevresel adalet” (Des Jardins, 2006, ss. 435-466), “çevreci hareketlerin radikal bir parçası” (Kırışik ve Sezer, 2015, s. vii; Heywood, 2007, s. 88; Garrard, 2017; s. 41; Heywood, 2018, ss. 520-523) ya da “çevrecilikte siyasal yeni bir kimlik” (Kılıç ve Tok, 2013, ss. 223-250) gibi çevrecilik ölçekli farklı temalarla ifade edilmektedir.

Olgu ya da fenomenlerin tanımlanmasında kullanılan her kavramsal tercih, esas itibariyle olgu ya da fenomenlerin anlamsal farklılığının ya da aynılaştırılmasının ifadesidir. Bu doğrultuda siyaset bilimi ve siyaset felsefesi ekseninde ortaya çıkan soru ve sorun, çevrecilik ve siyasal ekoloji düşüncelerinin özdeş ya da benzer bir muhteviyata sahip olup olmadığıdır. Çevrecilik ve siyasal ekoloji; ontolojik ve epistemolojik kökenleri, anlam ve içerikleri itibariyle birbirinden farklı kavramlar ve düşünce yapılarıdır. Bu iki düşüncenin farklılığının göz ardı edilerek aynılaşan, iç içe geçen, birbirini tamamlayan ve ikame eden kavramsal kullanımı; kuramsal içerik itibariyle oksimoron bir durum yaratmaktadır. Bu durum, çevrecilik ve siyasal ekoloji düşünceleri arasındaki kavramsal, ontolojik ve epistemolojik farklılıkların vurgulanarak iki düşünce arasında kuramsal bir ayırım yapılmasını ve bu ayırımın ana hatlarının çizilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada; çevrecilik ve siyasal ekoloji düşüncelerinin literatürdeki oksimoron durumuna açıklık getirmek amacıyla söz konusu düşünceler arasındaki ontolojik ve epistemolojik farklılık teorik olarak irdelenecek ve bu iki düşüncenin kuramsal muhteviyatları arasındaki ayırım, insan ve doğa ilişkisi bağlamında ana hatlarıyla vurgulanacaktır.

1. Çevreciliğin Ontolojisi ve Epistemolojisi: Doğanın Çevreleşmesi

Çevrecilik düşüncesinin anlamsal kökeni çevre kavramıdır. Çevre kavramı; bir merkezden bağımsız kendi başına var olamayan, çevrelediği merkeze göre anlam kazanarak tanımlanan (Önder, 2005, s. 592), öze ve esasa için olmama durumu (Önder, 2003, s. 4) olarak, sınırları ve içeriği merkeze göre belirlenen edilgen bir dışsallığa ifade etmektedir. Çevrenin edilgen niteliği; etken olan merkezin tanımlayıcı, şekillendirici ve koşullandırıcı iradesiyle var olan bir merkez ve çevre ilişkisini ortaya çıkartmaktadır. Bu doğrultuda insan faaliyetlerinin etkin olduğu doğal ve yapay unsurların tamamını kapsayan (Keleş ve Hamamcı, 2002, ss. 28-31, 35) çevre, insanın yaşamsal koşullarının ve ilişkilerinin dışsal mekânıdır (Tekeli, 2009, ss. 87-88). Doğal çevre, yapay çevre, fiziksel çevre ve toplumsal çevre (Keleş ve Hamamcı, 2002, ss. 28-31) gibi farklı dışsallıklarla farklı anlamlar kazanan çevre

betimlemelerinde, niteliği değişen çevrenin niteliği değişmeyen merkezi ve anlamsal kaynağı insandır. Bu merkez ve çevre ilişkisi; doğanın edilgen olarak çevre, insanın da etken olarak merkez olduğu antroposentrik bir insan ve doğa ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Merkez ve çevre ilişkisi çerçevesinde çevrecilik, antroposentrik bir ontolojiyle kurulan insan ve doğa ilişkisinin yansımasıdır. İnsan ve doğa ilişkisinin antroposentrik ontolojisi; Rönesans hümanizmine, Aydınlanma rasyonalitesine ve pozitivizme dayalı modernitenin felsefi zeminiyle birlikte bilimsel olarak Newton fiziğinin epistemolojisine dayanmaktadır. Bu epistemoloji; doğa bilimlerinin ve sosyal bilimlerin antroposentrik zihin dünyasını ve dilini belirleyen paradigmatik bir düşünme kalıbıdır.

Bu paradigmatik kalıpta Bacon'un analitik ampirizmi ve Descartes'in analitik matematiksel yöntemiyle (Özlem, Aktaran Erkan, 2012, s. 131) niceliksel ve geometrik rasyonel olgular ve olaylar bütünü olarak doğa; her parçasında ve ilişkilerinde matematiksel olarak formüle edilen (Erkan, 2012, s. 131) evrensel yasa ve kuralların olduğu, en küçük parçasından bütününe tüm fenomenlerin, olaylarının, ilişkilerin ve işleyişin tümevarımsal neden ve sonuç ilişkisiyle bilindiği ve öngörülebildiği deterministik bir yapıdır. Bütün parçalarında aynı yasa ve kuralların geçerli olduğu cansız homojen bir madde olan doğa (Arslan, 2012, s. 62), keşfedilmeyi bekleyen kuramlardan oluşan rasyonel bir düzendir. Maddeleşen doğanın işleyişi ve niteliği Newton fiziğinin birinci yasası olan eylemsizliğin "her cismin dışsal bir etki olmadıkça hareket halindeyse hareketini, hareket halinde değilse hareketsizliğini sürdürmesi" (Newton, 1997, s. 79) ilkesiyle ön plana çıkmaktadır. Eylemsizlik ilkesinin işleyişi; John Dalton'un maddeyi farklı nicelikteki atomik parçaların bütünü olduğuna, John Thomson'un farklı atomlarda ortak hareketli parçacıkların bulunduğu ve Ernest Rudherford'un merkez bir çekirdeğin etrafında dönen düzenli elektronlardan oluştuğuna dair atom modelleriyle rafine bir şekilde açıklanmakta (Arslan, 2012, s. 134); doğanın düzeni ve sistemsal özü somutlaştırılmaktadır. Buna göre cisim ve maddelerin toplamı olarak doğa, lineer bir düzendir ve bu düzen, maddenin atomik yapısından evrenin kozmolojik yapısına kadar her kuramda monopol bir modelleme olarak kendisini göstermekte; çekirdeğin merkez olduğu atomik yapıda, güneşin merkez olduğu kozmolojik yapıda ve hatta devletin merkez olduğu toplumsal yapıda tezahür etmektedir.

Böylece hareket ve devinin barındıran doğa, hareketin ve devinin eylemsizlik ilkesiyle bir hareket ve devinin sahibi bir merkez etrafında şekillendiği merkez ve çevre, içkin ve dışsal ilişkilerinin düzeni olmaktadır. Eylemsiz cisimlerden oluşan doğanın hareket ve devinimini değiştirecek olan, dışsal bir iradedir. Hareketin ve devinin nedeni olmayan bu irade; hareketin ve devinin değişim nedenidir (Mahsereci, 2012, s. 146). Cismin dışsallığı olan bu irade, cismin hareket ve devinin değişiminin şekillendirici iradi nedeni olması itibarıyla aynı zamanda cismin betimleyici merkezidir. Eylemsizlik ilkesi gereği iradi olmayan cismin kendi başına bir hareket ve devinimi olmadığı gibi, kendi başına bir anlam ve değeri de yoktur. Yani esas itibarıyla cisim, kendi varlığının merkezi olarak bağlı olduğu iradenin eylemsiz dışsallığıdır. Böylece iradenin dışsallığı halini alan doğa, irade tarafından biçimlendirilebilir ve dönüştürülebilir bir mühendislik ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Newton öncesi felsefi ve teolojik olarak özsel irade ve erek sahibi şeylerin bütünü olan doğa; özsel iradeden bağımsız olan eylemsiz cisimlerden ve maddelerden oluşarak fiziksel kurallar, yasalar ve zorunluluklar neticesinde devinen sistemli ve rasyonel bir makine (Westfall, 1997, ss. 41, 38) olmakta ve bu mekanik düzen Aydınlanma düşüncesinin ünlü saat metaforunda simgeleşmektedir. Mekanizmle doğayı oluşturan varlık türleri, uymak zorunda oldukları yasalarla (Rossi, 2009, s. 126) doğa makinesinin aynı düzene sahip birbirinden bağımsız işlevsel parçaları olarak birbirlerinin dışsallığıdır. Dışsallık üzerine kurulu parça ve bütün ilişkisi, her parçaya makinenin işleyişine dair işlevsel bir değer yüklemekte; doğa makinesi de işlevsel dışsallıkların işleyiş mekanizması olmaktadır. Böylece kendiliğinden varlıksal özün ve iradenin yerini işlevsel nesneleşme, kendiliğinden varlıksal değer yerini de işlevsel fayda almaktadır.

Doğanın hareket ve devinin iradi nedeni ve deterministik yapısının rasyonalitesi insandır. Bu doğrultuda determine eden ve determine olan arasında bir özne ve nesne ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bilimsel bilginin de ifadesi olan özne ve nesne ilişkisi, insan ile doğa arasındaki ilişkinin de ifadesidir. İrade ve kendiliğinden değer sahibi olmayan bir dışsallık olan doğa, aklın etkinliğinin konusu olarak nesneleşirken; irade ve kendiliğinden değer sahibi bir merkez olan insan, aklın etkinliğinin kendisi olarak özneleşmektedir. Tarihsel ve kültürel donanım, birikim ve kimliğinden arınmış insan öznesi (Özlem, 2008, s. 200), doğa için rasyonel nesneliliğin mutlakıyetidir. Özne için bir dış dünya olan doğa (Erkan, 2012, s. 131); aklın otoritesi ve otonomisiyle (Cevizci, 2011, s. 569) kuramsal ve eylemsel olarak kendi yaşamını kurma ve kendini gerçekleştirme yaratıcılığına ve yetisine sahip (Ağaoğulları ve Köker, 2008, ss. 156-157) bir özne olan insan vasıtasıyla aklın özerk etkinliğinin yan ürünü olarak akıl tarafından kurulmaktadır (Collingwood, 1999, s. 16). Nesneleşen doğa; aklın ürünü ve insanın bir dışsallığı olarak çevreleşirken; insan da rasyonalitesiyle anlam kazandırdığı çevreye yani doğaya merkezleşmektedir. Böylece insan ile doğa arasında kurulan özne ve nesne ilişkisi, merkez ve çevre ilişkisi olarak şekillenmektedir.

Toplumsal yaşamın sıklıkla karşılaşılan "çevremizi temiz tutmak" veya "çevremizi korumak" önermesinin bilinçaltı, antroposentrisizmle yanıt bulmaktadır. Diğer varlık türlerinden bağımsız ve farklı bir tür olarak kendiliğinden değerli tek varlığın insan olduğu (Fırat, 2003, s. 127), her şeyin ölçüsü olarak evrenin odağına insanın yerleştiği (Çoban, 2002, ss. 19-20) antroposentrisizmde; dışsallık olarak doğa, insani amaçlara hizmet

eden araçsal bir madde ve kaynaktır (Çoban, 2002, ss. 19-20). Doğanın bilgisi, doğanın insan için araçsallaşmasını ve işlevselleşmesini sağlayan bir güçtür (Westfall, 1997, s. 140). Mekanizmlerle birlikte bu araçsallık; insanın doğayı her türlü değiştirme ve dönüştürme, doğaya müdahale etme hakkını ortaya çıkarmakta ve bu hakkı meşru kılmaktadır (Önder, 2005, s. 593). İnsanın bir özne ve merkez olması, türsel bir varlık hiyerarşisini ortaya çıkartırken insan da değiştirici ve dönüştürücü, aynı zamanda koruyucu ve kollayıcı bir erke ve hakka sahip olarak bu hiyerarşinin tepe noktasında yer almaktadır. Zira insanın değer, fayda, çıkar, amaç ve kaygılarından bağımsız olarak korunması gereken, kendiliğinden değeri ve anlamı olan bir doğa yoktur (Çoban, 2002, s. 20). Toplumsal, kültürel ve etik değerlerden soyutlanan doğanın irrasyonel yabancılığı; toplumsal, kültürel ve etik değerlerden soyutlanan medeni bir rasyonaliteye dönüşmektedir. Bu doğrultuda doğa ile insan arasında vahşi ve medeni ya da yabani ve uygar anlamları ve değerleri üzerinden düalist çatışmacı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Dışsallığın keşfi, fethi ve egemenliği üzerine kurulu olan bu çatışmacı ilişkide, doğa kavramının yerini çevre kavramı almaktadır. Böylece ortaya çıkan çevre sorunları, dışsallığa ait çevrenin sorunlarıken (Önder, 2005, s. 593) bu sorunların çözümünde değer, fayda ve kaygıları gözetenilmesi gereken (Çoban, 2002, s. 20) rasyonel merkez, insandır.

Çevrecilik düşüncesi; yaşam koşullarını etkileyen çevre kirliliği hasebiyle endüstriyalizmin yan etkilerine karşı entelektüel bir romantizm, bilinç, duyarlılık, korumacılık ve tepki olarak ortaya çıkmış (Dalton, 1993, s. 42-43); insan için pratik fayda düzeyinde doğal kaynak olarak tanımlanan çevrenin bilimsel ve teknik olarak korunması fikriyle (Dobson, 1993, ss. 216-217) şekillenmiştir. Endüstriyalizmin çıktısı olarak çevre sorunları, iktisadi kaynak olan doğanın optimal kullanılmamasından ötürü ortaya çıkan iktisadi sorunlardır (Baxter, 1974, ss. 8, 5, 17). Bu bağlamda endüstriyalizmin meta sorunu olan çevre sorunları; insanın, sahip olduğu teknik bilgi ve araçlarla (Keleş, 2010, ss. 593) çevreyi rasyonel bir şekilde kullanması doğrultusunda (Keleş ve Hamamcı, 2002, ss. 215) çözülecek olan teknik sorunlardır. Fizik, mühendislik, kimya, tıp, ekonomi ve ekoloji gibi farklı bilim dallarını kapsayarak disiplinlerarası bir alan olan çevre bilimi (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1999, ss. 16-17); çevre sorunlarının bilimsel çözümüne dair teknik ve yönetsel çevre politikaları üreten disiplinlerarası bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan endüstriyalizmin müsebbibi olduğu çevre sorunlarının çözümü yine endüstriyalizmin içerisinde yer almaktadır.

Endüstriyalizmin popüler çevreci kavramı ise sürdürülebilirliktir. İktisadi kalkınma kavramıyla birlikte vurgulanan sürdürülebilirlik, çevre değerlerinin ve kaynakların günümüz ve gelecek kuşaklar için akılcı yöntemler kullanılmasıyla ekonomik gelişmenin sürekliliğini sağlamayı amaçlayan çevreci dünya görüşüdür (Keleş, 1998, s. 112). 1992 yılı Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında kabul edilen Rio Bildirgesi'nin birinci maddesine göre; insanoğlu, sürdürülebilir ve dengeli kalkınmanın merkezindedir ve doğa ile uyumlu ve sağlıklı bir yaşam hakkına sahiptir. Sağlıklı bir yaşamın koşulu olan sağlıklı bir çevre, çevre hakkı olarak insan haklarının bir parçasıdır (Tekeli, 2009, s. 85). Bu doğrultuda üretilecek olan teknik ve yönetsel çevre politikaları, bütün değerlerin kaynağı olarak insana yönelik olmalıdır (Des Jardins, 2006, s. 124). Çevre bilimi birlikte vurgulanan çevre etiği ve çevre hukuku, insanın çevre hakkından mütevellit çevreyi koruma amacını taşımaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı, endüstriyel üretim ve tüketim ilişkilerinde bir meta olan çevrenin mevcut endüstriyel yapının sürekliliği adına verimli kullanılmasına ve buna yönelik çevre dostu endüstriyel teknoloji ve yöntemlerin geliştirilmesine; çevre etiği kavramı, insan türüne faydası çerçevesinde çevreye toplumsal ahlaki değer atfedilmesine; çevre hukuku kavramı da insanın türsel yaşam hakkı bağlamında endüstriyel toplumu belirleyen kural ve yasalara işaret etmektedir.

İnsanın türsel varlığına dair bir endişenin ürünü olarak çevrecilik (Heywood, 2007, s. 88; Tekeli, 2009, s. 81); kalkınma çerçevesinde iktisadi büyüme ve teknolojik gelişmenin esas alındığı (Çoban, 2002, s. 11), endüstriyel yıkıcılığı söylem ve pratikte (Castells, 2013, s. 221) endüstriyel olarak onarmayı amaçlayan, çevre sorunlarını sorunlara özgü teknik ve reformist çözümler geliştirerek (İmga, 2012, s. 136) insana daha iyi bir yaşam sağlama amacı ve işlevi doğrultusunda çevreye duyulan ilgilidir (Keleş ve Hamamcı, 2002, ss. 213, 214). Çevre sorunlarını, kirlenme boyutuyla nedenlerden ziyade sonuçlara odaklanarak teknik ve yönetsel çözümlerle ele alan çevrecilik; bu sorunların mevcut endüstriyel toplum yapısı içerisinde yapılacak olan kısmi değişikliklerle çözülebileceğini öne süren bir yaklaşım içermektedir (Önder, 2005, ss. 594-595). Çevre kirliliğine karşı çevreci teknolojik yatırımlar; bireysel ve toplumsal duyarlılık yaratusında ulusal ve uluslararası çevreci sivil toplum örgütlenmeleri, kurum ve kuruluşlar; bakanlık, yasa, yönetmelik ve denetleme gibi çevreci devlet düzenlemeleri ve uluslararası çevre antlaşmaları gibi çözümler çevreci bir endüstriyalizmin oluşturulması amacıyla ön plana çıkmaktadır.

Modernitenin endüstriyel bir unsuru olarak çevrecilik; mekânsal ve toplumsal niteliğini kentten, siyasal pratiğini devletten, çevre politikalarını da endüstriyalizmden almaktadır. Doğanın değeri, insan faydası ve endüstriyel üretimdeki kaynak ölçeğindeki çevredir. Çevre sorunlarını, insan başta olmak üzere endüstriyel sistem üzerindeki etkileriyle değerlendiren çevrecilik; doğa ile iktisadi yapı arasında *Homo Economicus*'a dayalı fayda ve zarar denklemi ve meta ilişkisi kurarak sistemin devamlılığını sağlamaya çalışmaktadır. Çevre sorunları; endüstriyel toplumun ve bu toplumun doğa ile ilişki biçiminin yapısal bir problemi olarak değil, teknik bir problemi olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda bir çeşit doğa mühendisliği olan çevrecilik (Önder, 2005, s. 595), felsefe ve

siyaset üstü olarak konumlanmaktadır (Baş, 2001, s. 210). Böylece doğaya ve topluma dair her türlü bilimsel ve teknik alan, doğaya dair bireysel ve kitlesel duyarlılık, doğayla ilgili felsefi düşünce ve siyasal hareketler gibi geniş bir yelpazeyi kapsayan farklı alanlar (Cerit Mazlum, 2014, ss. 208-209), ontolojik ve epistemolojik ayrımlarına varılmaksızın çevrecilik genellemesi altında farklı şekillerde kategorize edilmektedir. Bu durumun başat örneği olarak siyasal ekoloji kavramı, çevrecilikten farklı bir nitelik, ontoloji ve epistemolojiye sahip olmasına rağmen çevreciliğin radikal ya da uç siyasal unsuru olarak çevrecilik kavramı içerisinde ele alınmaktadır.

2. Siyasal Ekolojinin Ontolojisi ve Epistemolojisi: Doğanın Ekosistemleşmesi

Siyasal ekoloji düşüncesinin anlamsal kökeni ekoloji kavramıdır. Ekoloji kavramı; organizmaların birbirleriyle ve çevreleriyle karşılıklı ilişkilerinin ve yaşam formlarının birbirlerine olan bağımlılığının bir sistem olarak incelenmesini (Porrit, 1989, s. 18) ifade etmektedir. 19. yüzyılda biyolojinin bir alt dalı olarak ortaya çıkan ekoloji (Baş, 2001, s. 210); 20. yüzyıldan itibaren doğa tarihi, çevrebilim, fizyoloji ve topluluk bilimi gibi farklı bilimsel alanlarda yapı ve işleyişi inceleyen bir dal olarak da yer almaktadır (Görür, 2011, s. 2). Etimolojik olarak Grekçe *oikos* (yer/mekân/ev) ve *logos* (bilgi/bilim) sözcüklerinden türeyen (Keleş ve Hamamcı, 2002, s. 34), doğanın ve dünyanın anlaşılmasına aracılık eden anlamını taşıyan (Porrit, 1989, s. 19) *ekoloji*; canlıların ve insanın bir parçası olduğu ve varlık kazandığı yer/mekân/ev olan doğa ile olan ilişkisi (Cangızbay, Aktaran Önder, 2003, s. 4) anlamına gelmektedir.

Ekoloji kavramı, felsefi ve siyasal anlamından önce bilimsel ve teknik bir terim ve yaklaşımdır. Ekoloji; evrimsel olarak kendisini dönüştürme yetisine sahip olan doğanın, organik ve inorganik varlıkların içsel ve dışsal etkileşim içerisinde birbirine bağlanarak oluşturduğu ekosistemler bütünü olarak ele alınmasıdır. Ekolojinin yapısal temeli olan ekosistem; organik ve inorganik varlık türlerinin sürekli ilişki ve etkileşim içerisinde olduğu sistemsel bütündür. Ekosistemde yer alan bütün unsurlar karşılıklı ilişki ve etkileşim biçimleriyle birbirlerine bağlıdır ve bu bağ yekpare bir sistem ortaya çıkartmaktadır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1999, ss. 20-27, 36-38, 47, 53). İlişki ve etkileşim sistemi içerisinde yer alan her bir öge, birbirinden bağımsız kendi başına bir anlam ve değer taşırken ekosistem, kendisini oluşturan öğelerin toplamından farklı bir anlam ve değer taşımaktadır. Bu anlam ve değerler, varlıksal bir ayrıştırma ve hiyerarşiye mahal verecek yapısal bir belirleyiciliğe sahip değildir. Ekosistemin belirleyici temeli; ekosistemdeki varlıkları dönüştüren sistem yapısı, etkileşim süreçleri, akışları ve karşılıklı bağımlılık ilişkisidir. Bu doğrultuda ekosistem, birbirinden farklı ve ayrı, fakat birbirine bağımlı unsurlardan oluşan merkezsiz bir bütündür (Kovel, 2005, ss. 123-124, 144-145). Bir ekosistemin yapısını oluşturan karşılıklı bağımlılık ilişkisi, farklı ekosistemler arasındaki ilişkide de bulunmaktadır. Farklı ekosistemlerden ve ekosistemler arasındaki karşılıklı bağımlılık, süreç ve ilişkilerden oluşan bütüncül yapı; biyosfer ya da ekosfer olan doğadır. Anlam ve değerlerden ziyade süreçlerin önem arz ettiği karşılıklı bağımlılık ilişkisi; insanın biyosferde/ekosferde hem etken bir içkinlik hem de edilgen bir dışsallık, hem merkez hem de çevre olduğu *ekosentrik* bir insan ve doğa ilişkisi ortaya çıkarmaktadır. Ekolojik ilişki çerçevesinde şekillenen (Ball, 2013, s. 555) siyasal ekoloji; merkezi ve çevresi olmayan doğanın bütün türler için ortak yaşam olduğu ekosentrik bir ontolojinin ve zihin dünyasının diliyle kurulan insan ve doğa ilişkisinin yansımasıdır. İnsan ve doğa ilişkisinin ekosentrik ontolojisi; Rönesans hümanizminin, Aydınlanma rasyonalitesinin ve pozitivistizmin eleştirisine yönelen postmodernitenin felsefi zeminiyle birlikte bilimsel olarak kuantum fiziğinin epistemolojisine dayanmaktadır. Bu epistemoloji; Newton fiziğine karşın doğa bilimlerinin ve sosyal bilimlerin ekosentrik zihin dünyasını ve dilini belirleyen bir diğer paradigmatik düşünme kalıbıdır.

Bu paradigmatik kalıpta atomaltı parçacıklarının yapısal yöntemiyle olgular ve olayların karşılıklı etkileşimlerinin karmaşık ilişki biçimleri (Erkan, 2012, s. 134) olan doğa; her parçasında, bütününde ve ilişkilerinde karşılıklı bağlanmışlığın olduğu (Heywood, 2014, s. 111), en küçük parçasından bütününe tüm fenomenlerin, olayların, ilişkilerin ve işleyişin neden ve sonuç ilişkisinden bağımsız görelilik olarak ölçülebildiği, bu nedenle mutlak olarak bilinmeyen ve öngörülemeyen indeterministik bir yapıdır. Bütün parçalarında karşılıklı bağlanmışlığın geçerli olduğu canlı organik ilişkilerden oluşan doğa (Lewin ve Regite, akt. Ertürk, 2012, s. 859), keşfedilen değil icat edilen kuramlardan (Öktem, 2010, s. 26) oluşmaktadır. Organikleşen doğanın işleyişi ve niteliği, kuantum fiziğinin kararsız ve düzensiz atomik yapısındaki bağlaşımlar, bağlaşımlar ve belirsizlik ilkeleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda birbiriyle ilişkisiz görünen atomaltı parçacıkları arasında bağlaşımların görülebilmekte ve bu durum da bağlaşımlı bir parçacık hareketi oluşabilmektedir (Gür, 1989, s. 5). Bağlaşımlı parçacık hareketi; parçacığın aynı anda farklı durum ve konumda bulunabileceği, bu nedenle de parçacığın nitelik ve niceliğinin mutlak olarak belirlenemeyeceği (Turgut ve İpekoğlu, 2000, ss. 46, 47) olasılıklardan oluşan bir kuantum durumu ortaya çıkarmaktadır. Kuantum durumunda atomik yapı, mutlak nitelik ve niceliği önceden kestirilemeyen nesnel olasılıkların belirsizliğidir. Zira yapıyı oluşturan parçalar birbirini etkilemenin yanı sıra hem yapıyı etkilemekte hem de yapı tarafından etkilenmektedir (Gür, 1989, s. 5). Bu nedenle maddeye dair ölçülebilen ve bilinebilen şey, içinde bulunduğu koşullar altındaki mutlak nicelik ve nitelik durumu değil; herhangi bir durumda bulunma olasılıklarından bir tanesidir (Akyüz, 2000, s. 37). Buna göre belirsizlikler toplamı olarak doğa, mutlak düzensizliğin olasılıklı düzenidir. Bu olasılıklı düzen, maddenin atomik yapısından evrenin kozmolojik yapısına kadar her kuramda polipol bir modelleme olarak kendisini göstermekte; merkez olarak çekirdeğin önemini

yitirdiği atomik yapı, merkez olarak güneşin önemini yitirdiği kozmolojik yapı ve hatta merkez olarak devletin önemini yitirdiği toplumsal yapı olarak tezahür etmektedir.

Böylece hareket ve devinim barındıran doğa, bağlantı, bağlantı ve belirsizlik ilkeleriyle her varlığın hareket ve deviniminin hem nedeni hem de neticesi olduğu ilişkilerin kaotik düzeni olmaktadır. Bu kaotik düzen, sistemde ortaya çıkan bir etkiye karşı oluşabilecek tepkinin mutlak ya da yeterli düzeyde bilinmemesinden kaynaklı sistemsel bir tahmin edilemezliktir (Ertürk, 2012, ss. 852, 853). İrادی cisimlerden oluşan doğanın hareket ve devinimini değiştirecek olan, için iradeyle birlikte cisimlerin bağlantıya dayalı tahmin edilemez hareket ve devinim ilişkileridir. İçkin bir irade olan cisimler arasında karşılıklı bir bağ olması ve bu bağın öngörülemez ilişkiler ve sonuçlar olasılığı, söz konusu tahmin edilemezliğin nedenidir. İçkin bir irade ve karşılıklı etkileşimle hem kendi başına hem de diğer cisimlerle hareket ve devinimi olan cisim, hem kendi başına hem de diğer cisimlerle birlikte anlam ve değer taşımaktadır. Yani esas itibarıyla cismin varlığı, kendi ve diğer cisimlerin varlıklarının tamamıdır. Böylece etkileşimli süreçlerin toplamı halini alan doğa; olduğu bütün unsurların birbirini etkilediği, olduğu bütün unsurlar tarafından etkilenen ve olduğu bütün unsurları etkileyen organik bir bütün olarak ortaya çıkmaktadır. Newton fiziğinde rasyonel bir makine olan doğa; kuantum fiziğinde karşılıklı bağlantılı olduğu iradi ve canlı varlıklardan oluşan, olası ve belirsiz ilişki ve etkileşim süreçleriyle devinen, rasyonel bir düzensizliğin irrasyonel düzenidir ve bu düzen, kaos teorisinin ünlü kelebek etkisi metaforunda simgeleşmektedir. Doğayı oluşturan varlık türleri; buldukları farklı ekosistemlerin farklı ilişki ve etkileşimlerin bir parçası olarak birbirinin dışallığıyken, aynı zamanda ekosistemler arası ilişki ve etkileşimlerin bir parçası olarak birbirinin için merkezidir. Bir ekosistemin herhangi bir parçasında gerçekleşebilecek olan değişim, ilişkisiz görünen bir başka ekosistemi de farklı ölçeklerde doğrusal olmayan bir şekilde değiştirebilmekte; bu değişim, ekosistemleri kapsayan bir ekosistem olan doğanın bütünü üzerinde öngörülemeyen etkiler yaratabilmektedir. O yüzden ki doğanın anlaşılabilirliği, anlaşılabilir olmasıdır (Einstein, akt. Akyüz, 2000, s. 37). Böylece Newton fiziğinde doğanın tek doğru yapı, kuantum fiziğinde çok doğru bir yapı olarak (Ertürk, 2012, s. 851) yeniden inşa edilirken işlevsel nesneleşmenin yerini varlıksal öz ve irade, işlevsel faydanın yerini varlıksal değer, mutlak düzenin yerini de muğlak süreç almaktadır.

Doğanın indeterministik yapısının bir parçası da, insandır. Etkileşimlerin olası durumlarından oluşan doğada, her bir varlık türü arasında çok yönlü özne ve özne ya da nesne ve nesne ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bu çok yönlü ilişki, insan ile doğa arasındaki ilişkinin de ifadesidir. Bilimsel bilginin klasik ifadesiyle çatışan bu yaklaşımda insan; benliği ve iradesi doğrultusunda kendi değer ve düşünceleriyle sürekli etkileşim içerisinde olan, bu nedenle de davranış ve düşünüşü öngörülemeyen (Planck, 1996, ss. 49, 97) öznel bir rasyonalitedir. Bu etkileşim nedeniyle insan, ilişki kurduğu nesnenin ya da olayın bir parçasıdır (Dereli, 1994, s. 20). İnsanın bir fenomeni nesne olarak düşünmeye başlaması ve düşünme süreci sonucunda nesneyi anlamlandırması; anlamlandırmada kullanılan düşünme ve karar alma yöntemlerinin öznel insana ait olması nedeniyle, bu yöntemlerin insanın ve fenomenin özünü veya yapısını değiştirebilecek potansiyel barındırması ve fenomeni anlamlandırma sürecinde insanın fenomenle olan olası değişken ilişkisi itibarıyla sübjektif bir etkinliktir. Bu nedenle tarihsel ve kültürel donanım, birikim ve kimliğiyle var olan insan, doğa için rasyonel nesneliliğin muğlaklığıdır. Bu bakımdan akıl, doğanın bilgisi olarak determinasyon, doğanın sübjektif bir parçası olarak indeterminedir (Planck, 1996, ss. 49, 97-98, 183). İnsanın rasyonel olması, doğanın da rasyonel olduğu anlamını taşımamaktadır. Zira Doğanın rasyonalitesi, insanın doğayı kendi rasyonalitesine uygun olarak tasarlayıp rasyonelleştirmesidir (Ural, 2008, ss. 107, 108). Buna karşın insan ile doğa arasında kurulan ilişki, doğanın bir parçası olarak insanın doğanın barındırdığı ilişkileri etkilediği ve bu ilişkilerden etkilendiği ekolojik bir ilişkidir.

Bilimsel yaşamın sıklıkla karşılaşılan “ekolojik dengeli bozmamak” veya “ekolojik dengeli korumak” önermesinin bilinçaltı da, ekosentrisizmle yanıt bulmaktadır. Türsel bir varoluşun bütün türsel varoluşlarla birlikte mümkün olduğu ekosentrisizmde doğa, türsel farklılıkların biraradılığından oluşan holistik bir yapıdır. Her parçanın diğer parçalarla birlikte anlam kazanarak bütünle birlikte anlaşılabilirliği holistik doğa; insan da dâhil bütün türlerin doğanın ayrılmaz parçaları olduğu etkileşimli sistemler ağı ya da ağlar bütünüdür (Heywood, 2010, ss. 278, 275, 279). Buna göre her varlık türü; kendiliğinden bir değer ve anlam barındırması bakımından özne, doğanın bir parçası olması bakımından da nesnedir. Böylece hiyerarşik bir varlık dizgesi barındırmayan doğa, türsel çeşitlilik ve eşdeğerlilik bağlamında her tür için ortak yaşam alanı ve yaşam hakkıdır. Bu bakımdan doğa ile insan arasında toplumsal, kültürel ve etik değerlerle iç içe geçmiş bütüncül bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Ortak yaşam ve paydaşlık üzerine kurulu bu ilişkide doğa, ekosistemler manzumesi olarak ekolojikleşmektedir. Böylece ortaya çıkan ekolojik sorunlar, türsel farklılık gözetmeksizin tüm paydaşları etkileyen ve ilgilendiren doğanın bütününe ait sorunlardır.

Siyasal ekoloji düşüncesi; insan ve doğa ilişkisinin ontolojik ve epistemolojik eleştirisi olarak ortaya çıkmış, ekolojik sorunların nedeni toplumsal, siyasal, kültürel ve iktisadi bağlamlarda yapısal sorunlar olarak ele alınarak geniş ölçekli bir zeminde şekillenmiştir. Ekolojik sorunların kaynağı, antroposentrik mekanizmin üzerine kurulan insan ile doğa ilişkisi ve insan ile insan ilişkisidir. İnsan ile doğa ilişkisi ve insan ile insan ilişkisi ekolojik bir bütündür. Zira kozmolojik olanla toplumsal olan arasında ontolojik ve epistemolojik yapısal bir bağ vardır. Bu

bağlamda insan ve doğa ilişkisi toplumsallaşırken (Önder, 2005, s. 594) ekolojik sorunların kökeninde bilimsel, teknik ve yönetsel pratik iyileştirmelerle çözülebilecek kadar yüzeysel olmayan toplumsal sorunlar yer almakta ve her bir ekolojik sorun aynı zamanda toplumsal bir soruna işaret etmektedir (Bookchin, 2013, ss. 9-10). Ekolojik sorunların çözümü, insan ve doğa ilişkisi ekseninde toplumsalın yapısal dönüşümüyle mümkündür. Bu nedenle doğa, toplumsal dönüşümü sağlayacak nitelikte ele alınmalıdır (Naess, 1973, s. 95). Bu noktada ekoloji, bilimsel ve teknik bir terim olmasının ötesine geçerek siyasal bir hüviyet kazanmakta; bu hüviyetiyle siyasal ekoloji, toplumsal yapının müsebbibi olduğu ekolojik sorunları toplumsalın yapısal dönüşümüyle çözmeye çalışmaktadır.

Siyasal ekolojiye göre antroposentrik mekanizmin rasyonalitesi, araçsal bir nesne olarak doğa ile insanı ayrıştırarak insan ile doğa arasında iktidar, tahakküm, hiyerarşi, sömürüyle egemenliğe dayalı bir efendi ve köle ilişkisi kurmaktadır. Bu ilişki biçimi kaynağını insan ile insan arasında kurulan ilişkiden almakta, doğayı köleleştirerek egemenlik altına alan rasyonalite; toplumsal yapıda insanın benliğini, kendini gerçekleştirmesini ve özgürlüğünü göz ardı edip (Tannenbaum ve Schultz, 2010, ss. 374, 380) insan doğasını köleleştirerek insanın insan üzerindeki egemenliği için egemenliği içselleştirmektedir (Horkheimer, 2005, s. 120). İnsanı doğadan ayrıştırarak yabancılaştıran antroposentrik mekanizm, insanı da insandan ayrıştırarak kendi varlığına yabancılaştırmakta (Naess, 1973, s. 95); bu yabancılaştırma insanın doğa ve insanın insan üzerindeki tahakküm ve sömürüsüyle (Bookchin, 1996, ss. 45, 47) üretilmektedir. Doğanın tahakküm altına alınması, aynı ilişki biçimleriyle insanın da tahakküm altına alınmasının bir yansımasıdır (Benhabib, 2010, s. 87). Toplumsallaşmanın antropolojik tarihine dayanan hiyerarşi, iktidar, sınıf, mülkiyet biçimi ve devlet gibi ilişki ve kurumsal yapılar; doğanın ve insanın tahakküm ve sömürüsünün üretici mekanizmalarıdır (Bookchin, 1996, ss. 45, 47; 2013, s. 25). Tahakküm ve sömürüye karşı doğanın ve insanın özgürleşmesinin yolu, söz konusu mekanizmaların ortadan kaldırılmasıdır. İnsan ile doğa arasındaki ekosferik bağ ve ekolojik diyalektiğe vurgu yapan, insanla ve toplumla doğayı birleştirerek (Simonet, 1993, ss. 119-120) bütünleştiren siyasal bir düşünce olarak siyasal ekoloji; antroposentrik mekanizme, modernitenin endüstriyel üretim ve tüketim ilişkilerine, yerleşik ideolojilerin düşünce sistematiğine ve söylemlerine, mevcut toplumsal yapının anlam ve değerlerine ontolojik ve epistemolojik bir karşı çıkışla toplumu ekolojikleştirme iddiasındadır.

Ekolojik toplum; doğadaki ve toplumdaki çeşitlilik ve farklılığın varlıksal anlam, değer ve ahlak olarak kabul edilip gözetilerek çatışma, tahakküm ve sömürü mekanizmalarının ortadan kalktığı (Naess, 1979, ss. 95-97); niteliksel ve özsel değerlerin önem kazanarak türsel, ırksal, dilsel, dinsel ve etnik ayrımcılığın olmadığı (Çoban, 2002, s. 23); ekolojik döngülere uygun işleyiş ve ölçekte (Çoban, 2002, s. 23) kendi kendine yeten ihtiyaç ekonomisine dayalı (Heywood, 2010, s. 283) otonom toplum tasavvurudur. Doğadaki bütün yaşam formları için eşitlikçi bir etik, ekonomik zenginliğin bütün insanlar arasında paylaşılması, ekonomik büyümeye karşı alternatif toplumsal refah, piyasa ekonomisine yönelik endüstriyalizmin reddi, doğa üzerinde gelecek kuşaklara hak tanınması, toplumun her aşamasında katılımcı demokrasi, kendine yeten ve merkezi olmayan otonom topluluklara önem verilmesi (Porrirt, 1989, s. 25) gibi savlar siyasal ekolojinin genel muhteviyatını oluşturmaktadır. Doğrudan katılımlı taban demokrasisi, yerleşme ve adem-i merkezîyetçilik, kimliksel çeşitlilik ve farklılıkların yaşam hakkı, silahsızlanma, piyasa ilişkilerine dayalı iktisadi üretim biçiminin eleştirisi, tahakküm ve hiyerarşi üzerine kurulu siyasal ve toplumsal yapı ve pratiklerinin reddi ve nükleer karşıtlığı (Önder, 2005, ss. 622-624) gibi söylemler de siyasal ekolojinin söylem ve pratiklerini oluşturmaktadır. Siyasal ekoloji düşüncesi, yeşil partilerle siyasal bir pratiğe, örgütlü ve kurumsal bir harekete dönüşmektedir. Bununla birlikte ekosfere benzer bir şekilde tek boyutlu bir düşünce düzlemine sahip olmayan siyasal ekoloji; derin ekoloji ve toplumsal ekoloji gibi bireysel kimlik hareketinden komünalizme uzanan çok boyutlu ve farklı düşünce ve eylem ekosistemlerini barındırmakta, iktidara karşı iktidar (Kelly, Aktaran Castells, 2013, s. 232) ve ideoloji olmayan ideoloji (Şahin, 2012, s. 11) niteliğiyle eklektik bir siyasal düşünce etkisi göstererek geleneksel yerleşik ideolojileri eko-marksizm ya da eko-anarşizm gibi eko-laştırmaktadır. Siyasal ekoloji perspektifinden çevrecilik; doğa ve topluma yönelik yapısal bir analiz barındırmayan, geniş ölçekte dönüştürücü bir misyona sahip olmayan, sınırlı çabalarıyla dikkatleri iktidar kurumundaki değişim ihtiyacından uzaklaştırma eğiliminde olan (Roussopoulos, 2017, ss. 121, 62), tahakküm, hiyerarşi ve sömürü ilişkilerine dayalı toplumsal yapıyı, endüstriyel üretim ve tüketim mekanizmasını reforme ederek mevcut olanı sürdürülebilir kılmaya çalışan sığ bir yaklaşım ve çabadır.

Sonuç

Çevrecilik ve siyasal ekoloji; doğa kavramının kesişim kümesinde yer alması dışında ontolojik, epistemolojik, etimolojik ve muhteviyat itibarıyla birbirlerine tezat kavramlardır. Buna rağmen Türkiye'deki sosyal bilimler literatüründe çevrecilik ve siyasal ekoloji kavramlarının ortak ya da ilişki kullanımlarının iki temel nedeni vardır, s. Birincisi, ekoloji kavramının teknik bir terim olarak çevrebilim anlamına gelmesi; ikincisi ise yapılan çalışmanın, kavramsal dilinin ontolojik ve epistemolojik bir ayrım yapamayacak kadar bilimsel paradigmanın işgalci dilsel bilinçaltına bağlı olmasıdır.

Türk Dil Kurumu çevrimiçi sözlüğünde çevrebilim kelimesinin karşılığı ekoloji, ekoloji kelimesinin karşılığı da çevrebilimdir. Bu nedenle ekolojiye ilişkin kavramlar, çevreciliğin teknik bileşeni olan çevrebilimin anlamsal bağı

vesilesiyle çevrecilikle özdeşleştirilerek çevrecilik ana başlığı altında farklı varyasyonlar olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda siyasal ekoloji düşüncesi; çevreciliğin uç noktası, çevreciliğin radikal kanadı ve çevreciliğin koyu yeşil tonu gibi çevrecilik ana temalı anlatılara konu olmaktadır. Dolayısıyla teknik niteliği olan ekoloji ile siyasal niteliği olan ekoloji ayırdını netleştirmek için radikal ekoloji ya da ekolojizm gibi kavramsallaştırmalar yerine “siyasal ekoloji” kavramını vurgulamak, çevrecilik ile siyasal ekoloji arasına siyasal ve toplumsal muhteviyatın kavramsal çizgisini çekmek gerekmektedir.

Tablo 1. Çevrecilik ve Siyasal Ekoloji Arasındaki Ayrım

	Çevrecilik	Siyasal Ekoloji
Ontoloji	Antroposentrisizm	Ekosentrisizm
Epistemoloji	Newton fiziği	Kuantum fiziği
İnsan ve Doğa İlişkisi	Antroposentrik mekanizm	Ekosentrik holizm
Nedensellik	Kirlilik kaynaklı insanın türsel yaşamının tehlikede olması	Tahakküm, hiyerarşi ve egemenlik biçimiyle kurulan insan ve doğa ilişkisi ve toplumsal yapı
Amaçsallık	*Kirliliğin önlenmesi *Sürdürülebilir kalkınma *Çevreci endüstriyalizm *Çevreci devlet	*Tahakküm, hiyerarşi ve egemenliğin ortadan kaldırılması *Doğrudan demokrasi *Otonom-özerk topluluklar *Komünalizm
Söylem	*Çevremizi temiz tutalım *Çevremizi koruyalım	*Yaşa ve yaşat *Ne sağ ne sol, yalnızca ileri
Pratik	*Çevre bilimiyle bilimsel ve teknik iyileştirmeler *Çevre politikalarıyla idari ve yasal reformist düzenlemeler *Düzenleyici ve denetleyici devlet mekanizmaları *Sivil toplum örgütleri *Uluslararası örgütler ve antlaşmalar	*Yeşil partiler *Aktivist sosyal hareketler *Komünal ekolojik topluluk ve yaşam deneyimleri

Kaynak: Yazarlar.

Her bilimsel çalışma; dil, yöntem ve kuram olarak esas itibariyle bilimsel bir paradigmanın nesnellik iddiasındaki öznel ürünüdür. Kuhncu bakış açısıyla bir dikta olan her paradigma; dilsel, yöntemsel ve kuramsal olarak kendinden öncekini yıkmaya, kendinden sonrakini de dışlama refleksine sahiptir. Paradigmanın oluşturduğu kavramsal dil; öncekinden ayrışma, sonrakini kapsama çabasıdır. Çevrecilik ve siyasal ekoloji kavramlarının birbirlerine ilişik kullanılması, Newton fiziği-Newton paradigması ile kuantum fiziği-kuantum paradigması arasındaki kavramsal dil çatışmasının yansımasıdır. Newton fiziğinin çıktısı olan çevrecilik kavramı siyasal ekolojiyi kapsama, kuantum fiziğinin çıktısı olan siyasal ekoloji kavramı da çevrecilikten ayrışma eğilimindedir. Bu nedenle literatürde çevrecilik ve siyasal ekoloji kavramlarının kullanım eğilimi, basit bir dilsel tercih değil paradigmatik kavramsal dilin mücadelesi ve bilinçaltıdır.

Çevrecilik ve siyasal ekoloji arasındaki temel ayrım; insanın, doğanın, insan ve doğa ilişkisinin anlamlandırılma biçimindedir. Çevreciliğin ontolojisi antroposentrisizme, epistemolojisi de Newton fiziğine dayanırken; siyasal ekolojinin ontolojisi ekosentrisizme, epistemolojisi de kuantum fiziğine dayanmaktadır. Çevrecilikte insan için bir dışsallık olan doğa; kendi başına anlam ve değeri olmayan nesnelere oluşan endüstriyel bir meta, bilim ve teknik vasıtasıyla değiştirilebilir, dönüştürülebilir ve üzerinde oynama yapılabilir rasyonel mekanik bir yapıdır. Çevreci düşüncenin öznesi ve değeri insandır; bu doğrultuda insan ile doğa arasında fayda üzerine bir ilişki kurulmaktadır. Siyasal ekolojide ise insanın içkin olduğu doğa; ekosferik eşitlik ve çeşitliliğe dayalı varlıkların bağlaşımlı ekosistemsel ilişkilerinden oluşan, varlıkların karşılıklı etkileşimlerinin olasılıklı süreçlerinin ortak yaşamı olan holistik bir yapıdır. Siyasal ekoloji düşüncesinin öznesi de nesnesi de doğanın kendisidir; bu doğrultuda insan ile bir parçası olduğu doğa arasında etkileşim ve sürecin hâkim olduğu ekosistemsel bir ilişki kurulmaktadır.

Çevrecilik düşüncesi; kirlilik vurgusuyla endüstriyalizmden kaynaklı doğa sorunlarını insan türü için varlıksal tehdit olan çevre sorunları olarak tanımlarken, endüstriyalizmden kaynaklı çevre sorunlarının çözümünü bilimsel ve teknik uygulamalar ve yönetsel reformlarla çözmeye çalışmaktadır. Zira çevrecilik, “neden” yerine “nasıl”la ilgilenerek çevre sorunlarını teknik bir çerçevede ele almaktadır. Çevrecilik için sorunların nedeni ve çözümü endüstriyel tekniktir. Bu bakımdan kendisini siyaset üstü konumlandıran çevrecilik; teknik çalışmaların yanı sıra devletin, sivil toplumun ve ideoloji farklılığı gözetmeksizin siyasal partilerin yapı ve pratiğinde yerleşik bir

söylem ve uygulama alanına sahiptir. Siyasal ekoloji düşüncesi; tahakküm, hiyerarşi ve egemenlik vurgusuyla insan ve doğa ilişkisinin toplumsal biçiminden kaynaklı doğa sorunlarını doğadaki bütün türler için varlıksal tehdit olan sistemsel ekolojik sorunlar olarak tanımlarken, ekolojik sorunların çözümünü insan ve doğa ilişkisinin ve toplumsalın yapısal dönüşümünde aramaktadır. Zira siyasal ekoloji “nasıl”ı “neden” ile önceleyerek ekolojik sorunları felsefi bir çerçevede ele almaktadır. Siyasal ekoloji için sorunların nedeni ve çözümü toplumsal ve felsefidir. Bu bakımdan kendisini siyasalın içerisinde konumlandıran siyasal ekoloji; devlet, sivil toplum ve siyasal partiler başta olmak üzere mevcut toplumsal yapı ve ilişkilerin eleştirisi ve karşıtlığı olarak yeşil partilerde, yeni nesil aktivist ve toplumsal hareketlerde kendisine özgü söylem ve uygulama alanı açmaya çalışmaktadır. Siyasal ekoloji düşüncesi; ekolaşmış marksizim ve anarşizim gibi ideolojiler bir yana, temel olarak Arne Naess’in derin ekoloji ve Murray Bookchin’in toplumsal ekoloji düşünceleriyle ortaya çıkmıştır. Bu iki düşünce arasında yöntemsel farklılıklar bulunmaktadır. Ancak bu farklılıklar, siyasal ekoloji kavramına genel bir ontolojik ve epistemolojik sınır çizilmesine, siyasal ekolojinin siyasal amaç ve söylem muhteviyatın belirlenmesine engel değildir.

Bu çalışmada yer alan mukayese ışığında; literatürdeki çevrecilik ve siyasal ekolojinin kavramsal kullanımında ontolojik ve epistemolojik farklılığı vurgulamak, akademik literatürün bir ihtiyacı olarak varlığını devam ettirmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:	Yazarlar, araştırmaya katkı oranlarını aşağıdaki şekilde beyan etmişlerdir: Ümit Feyzioğlu, %70; Kerim Çınar, %30.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	Yazarlar, herhangi bir destek ve teşekkür beyanında bulunmamışlardır.
Çatışma Beyanı:	Yazarlar, kendileri ve üçüncü taraflar açısından herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmişlerdir.
Etik Kurul Raporu Gerekliliği Beyanı:	Yazarlar, çalışma için Etik Kurul Raporu gerekmediğini beyan etmişlerdir.
Sorumlu Editörler:	Prof. Dr. Hüseyin Özgür, Anadolu Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Yılmaz, Samsun Üniversitesi Arş. Gör. Atahan Demirkol, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Kaynakça/References

- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (2008). *Tanrı devletinden kral-devlete* (5. Baskı). Ankara, İmge Kitabevi.
- Akyüz, R. Ö. (2000). Kuantum kuramı ve belirlenimcilik. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 395, 36-38.
- Arslan, İ. (2012). *Çağdaş doğa düşüncesi*. Küre Yayınları.
- Ball, T. (2013). Yeşil politik teori. T. Ball ve R. Bellamy (Ed.), *20. yüzyıl siyasal düşünceler tarihi* içinde (ss. 554-569). Babil Yayınları.
- Baş, İ. M. (2001). Sosyal bilimler ve ekoloji, T. Bora, S. Sökmen ve K. Şahin (Ed.), *Sosyal bilimleri yeniden düşünmek* (2. Baskı) içinde (ss. 209-220). Metis Yayınları.
- Baxter, W. F. (1974). *People or penguins: the case for optimal pollution*. Columbia University Press.
- Benhabib, S. (2010). Modernlik ve eleştirel kuramın çıkmazları. (S. Akkanat Çev.), H. E. Bağce (Ed.). *Frankfurt okulu* (3. Baskı) içinde, (ss. 83-110). Doğu Batı Yayınları.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru*, (A. Yılmaz Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bookchin, M. (2013). *Toplumsal ekoloji ve komünalizm*, (F. D. Elhüseyni Çev.). Sümer Yayıncılık.
- Castells, M. (2013). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür cilt 2, Kimliğin gücü* (2. Baskı), (E. Kılıç Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cerit Mazlum, S. (2014). Çevrecilik ve çevre hareketleri. B. Kartal ve B. Kümbetoğlu (Ed.), *Yeni toplumsal hareketler* (3. Baskı) içinde (ss. 207-239). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Cevizci, A. (2011). *Felsefe tarihi* (3. Baskı). Say Yayınları.
- Collingwood, R. G. (1999). *Doğa tasarımı*, (K. Dinçer Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Çoban, A. (2002). Çevreciliğin ideolojik unsurlarının eklenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3), 3-30.
- Çoban, A. (2012). Çevreciliğin ideolojik unsurlarının eklenmesi, O. İmge ve H. Olgun (Ed.), *Yeşil ve siyaset* içinde (ss. 61-94). Lotus Yayınevi.
- Çoban, A. (2018). Çevrecilik. G. Atılgan ve E. A. Aytekin (Ed.), *Siyaset bilimi, s. kavramlar, ideolojiler, disiplinler arası ilişkiler* (7. Baskı) içinde (ss. 455-473). Yordam Kitap.
- Dalton, R. J. (1993). The environmental movement in Western Europe. In *Environmental politics in the international arena, s. movements, parties, organizations, and policy*, Sheldon Kamieniecki (Ed.) (pp. 41-68). State University of New York Press.
- Des Jardins, J. R. (2006). *Çevre etiği, çevre felsefesine giriş*. (R. Keleş Çev), İmge Kitabevi.
- Dereli, T. (1994). Kuantum kozmolojileri. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 325, 20-21.
- Dobson, A. (1993). Ecologism. In *Contemporary political ideologies*, Roger Eatwell and Anthony Wright (Ed.) (pp. 216-238). Printer Publishers.
- Erkan, H. (2012). Temel teknolojik paradigmat kaymalardan sosyal bilimlere yansımalar, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 45, 125-148.
- Ertürk, A. (2012). Kaos kuramı: yönetim ve eğitimdeki yansımaları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 20(3), 849-868.
- Fırat, A. S. (2003). Çevre etiği kavramı üzerine yeniden düşünmek. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(3), 105-144.
- Garrard, G. (2017) *Ekoeleşitiri, ekoloji ve çevre üzerine kültürel tartışmalar* (2. Baskı). (E. Genç Çev.). Kolektif Kitap.
- Görür, G. (2011). Temel ekolojik kavramlar. S. Dökmen (Ed.), *Genel ekoloji* (2. Baskı) içinde (ss. 1-20). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gür, H. (1989). Kuantum fiziği çağı. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 256, 4-8.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*, (B. B. Özipek Çev.). Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2010). *Siyasi ideolojiler* (2. Baskı), (Ş. Akın vd. Çev.). Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Küresel siyaset* (3. Baskı), (N. Uslu ve H. Özdemir Çev.). Adres Yayınları.

- Heywood, A. (2018). *Küresel siyaset* (5. Baskı), N. Uslu ve H. Özdemir Çev.). BB101 Yayınları.
- Heywood, A. (2020). *Siyasetin ve uluslararası ilişkilerin temel kavramları* (5. Baskı), (F. Bakırcı Çev.). Felix Kitap.
- Horkheimer, M. (2005). *Akl tutulması* (6. Baskı), (O. Koçak Çev.). Metis Yayınları.
- İmga, O. (2012). Murray Bookchin ve sosyal ekoloji. O. İmga ve H. Olgun (Ed.), *Yeşil ve siyaset* içinde (ss. 136-151). Lotus Yayınevi.
- İmga, O ve Olgun, H. (2012). Sunuş, O. İmga ve H. Olgun (Ed.), *Yeşil ve siyaset* içinde (ss. 7-9). Lotus Yayınevi.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü* (2. Baskı). İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. (2010). *Kentleşme politikası* (11. Baskı). İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2002). *Çevrebilim* (4. Baskı). İmge Kitabevi Yayınları.
- Kılıç, S. ve Tok, N. (2013). Çevrecilikte yeni bir kimlik: ekolojizm. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 223-250.
- Kırıışık, F. ve Sezer, Ö. (2015). Sunuş. F. Kırıışık ve Ö. Sezer (Ed.), *Siyasal ekoloji* içinde (ss. v-xiii). Detay Yayıncılık.
- Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (1999). *Çevre ve ekoloji* (7. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Kovel, J. (2005). *Doğanın düşmanı: kapitalizmin sonu mu, dünyanın sonu mu?*, (G. Koca Çev.). Metis Yayınları.
- Mahsereci, N. (2012). Modern bilimin başlangıcı: Galilei'nin diyalog ve konuşmaları. E. Helvacıoğlu (Ed.). *Bilimsel devrimin başyapıtları* içinde (ss. 145-159). Yedi Renk Basım Yayım.
- Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement: A summary. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 16(1), 95-100.
- Newton, I. (1997). *Doğal felsefenin matematiksel ilkeleri (seçmeler)*, (A. Yardımlı Çev.). İdea Yayınevi.
- Öktem, Ü. (2010). Olgu, kuram, Darwin öncesi evrim kuramları ve Darwin'in evrim kuramı. *Antropoloji Dergisi*, 23, 21-39.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, toplum ve siyaset*. Odak Yayınevi.
- Önder, T. (2005). Yeşil siyaset. M. Türköne (Ed.), *Siyaset* (2. Baskı) içinde (ss. 591-628). Lotus Yayınları.
- Özlem, D. (2008). *Felsefe ve doğa bilimleri* (4. Baskı). Doğu Batı Yayınları.
- Planck, M. (1996). *Modern doğa anlayışı ve kuantum teorisine giriş* (2. Baskı), (Y. Öner Çev.). Spartaküs Yayınları.
- Porritt, J. (1989). *Yeşil politika* (2. Baskı), (A. Türker Çev.). Ayrıntı Yayınevi.
- Rossi, P. (2009). *Modern bilimin doğuşu*, (N. Domaniç Çev.). Literatür Yayıncılık.
- Roussopoulos, D. (2017). *Politik ekoloji*, (F. D. Elhüseyni Çev.). Sümer Yayıncılık.
- Simonnnet, D. (1993). *Çevrecilik* (2. Baskı), (M. S. Şakiroğlu Çev.). İletişim Yayınları.
- Şahin, Ü. (2012). Yeşil düşünce. O. İmga ve H. Olgun (Ed.), *Yeşil ve siyaset* içinde (ss. 11-80). Lotus Yayınevi.
- Tannenbaum, D. G. ve Schultz, D. (2010). *Siyasi düşünce tarihi, filozoflar ve fikirleri* (5. Baskı), (F. Demirci Çev.). Adres Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009). *Kültür politikaları ve insan hakları bağlamında doğal ve tarihi çevreyi korumak*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turgut, S. ve İpekoğlu, Y. (2000). Kuantum fiziğinin garip söylemleri. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 395, 46-49.
- Ural, Ş. (2008). Kaos: Yeni bir paradigma mı?. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 101-111.
- Westfall, R. S. (1997). *Modern bilimin oluşumu* (7. Baskı), (İ. H. Duru Çev.). TÜBİTAK Yayınları.
- Yürür, P. (2015). Küresel boyutlarıyla çevre sorunları ve çevresel adalet, F. Kırıışık ve Ö. Sezer (Ed.), *Siyasal ekoloji* içinde (ss. 183-206). Detay Yayıncılık.